

CESTOVNÍ RUCHU A EKONOMICKÁ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

Petr Chalupa, Jaromír Rux, Dana Hübelová

Abstract

It is generally known that tourism is an important component of the national economy. Between the development of the national economy and tourism is symbiotic interconnectedness. Importance of tourism rises, on the one hand due to higher personal free time, on the other hand, due to the rising demands, which puts individuals working on the technical level of postindustrial society. Tourism contributes positively to regional development, changing its infrastructure, affects the employment of the population, or vice versa can negatively transform the natural environment. The development of tourism has a big impact given the economic situation and the resulting social standards of the population. The article presents the relationship between the economic situation and tourism on the example of the Czech Republic. It analyzes the period of the last three years. The period was chosen deliberately to be presented receding influence of the economic crisis and the onset of progressive development. Tourism, of course, also effects the current political situation.

Keywords: tourism, the economic situation, foreign tourism, inbound tourism, Czech Republic,

Úvod

Význam cestovního ruchu se na jedné straně zvyšuje vlivem nárůstu osobního volného času, na straně druhé zase vlivem stoupající náročnosti, kterou na pracujícího jedince klade technická úroveň postindustriální společnosti. Cestovní ruch pozitivně přispívá k regionálnímu rozvoji, mění jeho infrastrukturu, ovlivňuje zaměstnanost obyvatelstva anebo opačně může negativně transformovat dané přírodní prostředí.

Proto Valné shromáždění Organizace spojených národů prohlásilo rok 2017 za Mezinárodní rok udržitelného cestovního ruchu. Udržitelný cestovní ruch neznamená nižší ekonomické využití. Příkladem může být Německo, jehož 15 biosférických rezervací UNESCO ročně navštíví kolem 65 milionů lidí, což přináší hrubé tržby ve výši téměř tři miliardy eur.

Na vývoj cestovního ruchu má velký vliv daná ekonomická situace a z ní vyplývající sociální úroveň obyvatelstva. Faktorem, který limituje životní úroveň obyvatelstva je vlastnictví daného množství peněz, což lze nejjednodušeji ukázat na výše průměrné mzdy. Z její úrovně vychází podíl, který je člověk ochotný dát na turistiku a uvědomělé trávení volného času.

V současné době v globalizovaném světě se výroba zboží obsahujícího vyšší nadhodnotu stále více přesouvá do zemí s nejnižšími výrobními náklady. Lokalizačním faktorem ekonomické aktivity stále více stává co nejlevnější profesně kvalifikovaná pracovní síla.

Neoliberální převod výroby do zemí, kde jsou vypláceny výrazně nižší mzdy, znamenají na straně nadnárodní firmy snížení nákladů na výrobu, ale na druhé straně startují nejen ekonomické, ale také sociální problémy v regionu, kde výroba končí.

Realizace levně vyrobené nadhodnoty paradoxně může optimálně probíhat ve státech s vyšší masovou koupěschopnou poptávkou a větší kupní silou obyvatelstva.

Odejde-li z regionu práce, dochází k tomu, že zde střední třída - nejpočetnější skupina obyvatelstva - začíná chudnout, snižuje se kupní síla a tím také spotřeba obyvatelstva a dochází k poklesu jeho životní úrovně, což se projeví i v cestovním ruchu.

Lidé mohou na cestování vynakládat menší částky, protože většinu potřebují na úhradu základních životních potřeb – na bydlení, stravu a případně na úhradu zdravotních potřeb a na vzdělávání. Životní úroveň obyvatelstva, včetně množství peněz, které člověk může v dané sociální situaci vynaložit na regeneraci sil formou turistiky, závisí na ekonomické situaci.

Cílem článku je prezentovat vývoj cestovního ruchu za poslední zhruba tříleté období a porovnat ho s vývojem národní ekonomiky a naznačit jejich symbiotickou propojenost.

Ekonomická situace České republiky

Přechod z role producenta (1., 2. sektor) do role obslužného pracovníka (3. sektor) znamenal v České republice vznik méně potentního konzumenta.

Začala dominovat konzumně terciérní ekonomika stojící na hypermarketech, pohostinství, obchodu, informačních, poradenských a realitních službách (Podrobně Chalupa, Hübelová 2007a, 2007b, 2007c). (Lze s nadsázkou říci, že společnost nemůže výrazněji bohatnout, budou-li si lidé navzájem prát prádlo, podávat na sebe soudní žaloby, anebo si půjčovat videohry.)

I když průměrná mzda roste, tak se začíná projevovat mzdová diferenciacce a z ní vyplývající odlišné sociální podmínky a tím také odlišnost v preferenci způsobí trávení volného času.

Průměrná hrubá měsíční nominální mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství dosáhla v roce 2012 výše 25 067 Kč (tab. 1), což představovalo meziroční nominální nárůst o 2,7 %. V 1. čtvrtletí 2016 vzrostla průměrná hrubá měsíční nominální mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství proti stejnému období předchozího roku o 4,4 %, reálně se zvýšila o 3,9 %. Medián mezd činil 22 533 Kč.

Tab. 1: Vývoj průměrné mzdy
Table 1: The average monthly wage

Rok	Průměrná mzda
2000	13 219 Kč
2001	14 378 Kč
2002	15 524 Kč
2003	16 430 Kč
2004	17 466 Kč
2005	18 344 Kč
2006	19 546 Kč
2007	20 957 Kč
2008	22 592 Kč
2009	23 344 Kč
2010	23 864 Kč
2011	24 455 Kč
2012	25 067 Kč
2013	25 078 Kč
2014	25 686 Kč
2015	26 072 Kč

Zdroj: ČSÚ, Statistická ročenka ČR 2016

Z tab. 2 vyplývá, že sociální nůžky se nejen rozvírají, ale také dochází k teritoriální mzdové diferenciaci s dlouhodobou dominancí Prahy. Na opačném konci pořadí se dlouhodobě umísťují Karlovarský a Zlínský kraj. Míra nezaměstnanosti dosahuje nejvyšších hodnot v Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském kraji. V Moravskoslezském kraji vznik nepříznivé situace vytvářejí problémy v těžební společnosti Ostravsko-karvínské doly, kde dochází k útlumu těžby uhlí a hrozí zavírání dolů.

Přesto v mezinárodním srovnání Česko patří mezi vyspělé země světa s nejnižšími mzdovými rozdíly. Medián mzdy tak nyní aktuálně dosahuje 89,7 % průměrné mzdy.

Hranice chudoby je v České republice definována jako příjem nižší než 60 % průměrného příjmu domácnosti. Zhruba 1,02 milionu lidí nyní žije pod hranicí příjmové chudoby. Při navýšení hranice o 10 % se ve skupině ohrožených příjmovou chudobou již neocitne současných 10,7 % žen a 8,9 % mužů, ale už 18,5 % žen a 14,6 % mužů. Počet ohrožených chudobou by zahrnoval až 50 % osob starších 65 let.

Tab. 2: Krajské srovnání počtu obyvatelstva, hrubé mzdy a nezaměstnanosti v roce 2015

Table 2: Regional comparisons of population, gross wages and unemployment 2015

Kraj	Počet obyvatel	Hrubá mzda	Nezaměstnanost
Hlavní město Praha	1 264 708	33 343 Kč	4,20%
Jihočeský kraj	637 472	23 407 Kč	5,07%
Jihomoravský kraj	1 173 948	25 122 Kč	7,01%
Karlovarský kraj	297 867	22 149 Kč	7,06%
Kraj Vysočina (Jihlavský)	509 394	23 433 Kč	6,22%
Královéhradecký kraj	551 172	23 490 Kč	4,96%
Liberecký kraj	439 233	24 118 Kč	6,36%
Moravskoslezský kraj	1 214 113	23 628 Kč	8,56%
Olomoucký kraj	634 966	22 901 Kč	7,01%
Pardubický kraj	516 148	23 060 Kč	5,14%
Plzeňský kraj	576 186	24 945 Kč	4,62%
Středočeský kraj	1 323 355	25 987 Kč	5,41%
Ústecký kraj	822 808	23 411 Kč	8,91%
Zlínský kraj	584 750	22 648 Kč	5,98%

Zdroj: ČSÚ, Statistická ročenka ČR 2016

Cestovní ruch v České republice 2011 až 2016

Podle zdrojů Světové organizace cestovního ruchu (dále WTO) se jak příjezdy turistů, tak i příjmy z mezinárodního cestovního ruchu pravidelně zvyšují, i když v některých obdobích se projevují určité výkyvy způsobené hlavně výše uvedenými ekonomickými a společenskými vlivy.

Přesto se v posledních dvaceti letech mezinárodní cestovní ruch řadí svým obratem na přední místo dynamicky se rozvíjejících odvětví. Podle údajů WTO a Světové rady cestování a cestovního ruchu (dále WTTC) je cestovní ruch největším zaměstnavatelem a jedním z nejvýnosnějších ekonomických odvětví ve světě. Současně je velmi citlivý na ekonomické změny, viz Maslowova pyramida potřeb.

Po obchodu s ropou a ropnými produkty a po automobilovém průmyslu zaujímá cestovní ruch výši obratu třetí místo.

Podle informací generální ředitelky Národního památkového ústavu (dále NPÚ) byla turistická sezóna 2016 nejúspěšnější od vzniku České republiky. (Podrobně www.npu.cz). Z analýzy statistických údajů vyplývá, že magickou hranici pěti milionů zahraničních návštěvníků se podařilo překonat již v září 2016.

Výhled pro rok 2016 z června 2016 (podrobně uvádí průzkum agentury STEM/MARK pro banku Cetelem, zveřejněno v COT business

<http://www.icot.cz/dovolenou-v-tuzemsku-letos-stravi-polovina-lidi>) uvádí, že lze odhadnout, že celkový počet se může do konce roku dostat k hodnotě 5,5 milionů zahraničních turistů.

Výnosy NPÚ mohou přesáhnout 500 milionů korun, což by byl oproti minulému roku nárůst zhruba 10%. Stejně jako v minulých letech návrat těchto prostředků bude směřovat do obnovy památek, zlepšování návštěvnického zázemí a do lidských zdrojů.

Zajímavé je srovnání zahraniční návštěvnosti v roce 2016 a návštěvnosti v minulých letech. Např. v roce 2012 navštívilo Českou republiku téměř 2,7 mil. zahraničních občanů, což ve srovnání s rokem 2011 byl nárůst šest procent. Téměř shodné jsou v obou hodnocených letech podíly zahraničních návštěvníků, kteří prožijí v ČR více než jeden den (zhruba 40%). U jednodenních činí podíl zhruba 51% a zbytek jsou tranzitující turisté (asi 9%).

Ze zdrojových zemí, které jsou významné pro český cestovní ruch, byly zaznamenány za posledních pět roků v absolutní výši nejvyšší meziroční nárůsty příjezdů u ruských občanů, Číňanů, návštěvníků z Jižní Koreje, Američanů a Slováků.

U Rusů se zvyšuje zájem o dovolenou v České republice ve spojitosti s českým lázeňstvím a narůstá podíl těch, kteří navštíví naši zemi poprvé. Situace se však u této skupiny obyvatelstva změnila v souvislosti se změnou vzájemných ekonomických a politických vztahů mezi Ruskou federací a Evropskou unií po anexi Krymu.

Problémy s imigrací směřující přes Turecko do Evropy a s politickou nestabilitou v Turecku (teroristické útoky ve městech, nezdařený vojenský puč) se v letošním roce projeví poklesem zájmu turistů. Totéž se projevilo v počtech výjezdů do severoafrických zemí, kde je od roku 2015 výrazný dlouhodobý pokles. Např. v případě Egypta o 37 % a Tuniska 50 %.

Můžeme říci, že na zvýšení návštěvnosti se tedy projevuje vliv nejen současné mezinárodní situace a fakt, že cizinci vnímají Českou republiku jako bezpečnou destinaci, ale i jako kurzově a tržně zajímavou zemi s ohledem na uměle udržovanou hodnotu koruny vůči zahraniční měně.

Zahraníční návštěvníci nejvíce preferují návštěvu Prahy (téměř 75 %) a daleko za ní jsou Karlovy Vary a Brno (shodně 5%). Následují dále Františkovy Lázně (3 %), Mariánské Lázně, Český Krumlov, Plzeň, Cheb a Znojmo (všichni po 2 %) a Kutná Hora (1%).

Při vyhodnocení návštěvnosti státních památek, které jsou spravované Ministerstvem kultury České republiky prostřednictvím Národního památkového ústavu je možno specifikovat tři skupiny památek:

- a) památky zapsané do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO,
- b) městské památkové rezervace (dále MPR),
- c) národní kulturní památky a kulturní památky (dále NKP a KP).

Připomínáme v této souvislosti, že kromě těchto památek existuje na území

České republiky velké množství památek, které jsou ve správě církve, obcí, různých spolků a soukromých osob, které ani údaje o návštěvnosti nezveřejňují.

V první skupině, kromě dominantní Prahy je možno specifikovat tři podskupiny.

- Do první je možno zařadit Lednicko-valtický areál, Český Krumlov, Arcibiskupský zámek a zahrady Kroměříž a Státní zámek Telč a Státní zámek Litomyšl, což jsou památky, které jsou současně MPR a NKP.
- Do druhé podskupiny patří památky UNESCO s návštěvností kolem 40 tisíc osob za rok anebo památky, které nejsou ve správě NU a nejsou proto uvedeny v materiálech této instituce. Podle údajů (www.npu.cz) je to brněnská Vila Tugendhat (45 tisíc osob), Třebíč (17 tisíc synagoga + 18 tisíc osob bazilika), Poutní kostel na Zelené hoře ve Žďáru nad Sázavou (30 tisíc oso). Vila Tugendhat je součástí Muzea města Brna, bazilika v Třebíči a kostel na Zelené hoře jsou ve správě církve.
- Třetí podskupinu tvoří památky UNESCO, kde se nevybírá vstupné, což jsou Holašovice a Olomouc.

Druhá skupina je velmi nesourodá. Lze do ní zařadit na jedné straně např. hrad Karlštejn, který je na Indikativním seznamu památek UNESCO a na druhé straně třeba kostnice v Sedlci, která není ani NKP nebo MPR. Leží však v blízkosti Kutné Hory, která je zařazena do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Lze do této skupiny zařadit i Zámek Dětenice, který rovněž není NKP, je v soukromém vlastnictví a vysokou návštěvnost způsobují různé doprovodné akce, které se zde během roku konají.

Dále jsou zde památky v MPR a v jejich ochranném pásmu. (Např. Katedrála Petra a Pavla v Brně, Hospital Kuks, Hrad Loket anebo Katedrála Nanebevzetí Panny Marie a sv. Jana Křtitele v Sedlci.

Třetí skupinu tvoří památky, které nejsou ani v UNESCO, ani v jiných seznamech NPÚ.

Dovolenou v tuzemsku stráví téměř polovina Čechů (48 %), loni to bylo 32 %. V průměru Češi do dovolené investují zhruba 11 000 korun na osobu a 3700 korun utratit v místě pobytu. Za dovolenou v cizině přítomní lidé dají v průměru zhruba o 10.000 korun více než za tuzemský pobyt.

Při výběru dovolené je pro většinu lidí nejdůležitější cena (93 %) následovaná destinací (85 %) a délkou pobytu (84 %). Zahraniční dovolenou si Češi vybírají kromě ceny zejména podle destinace a počtu dní, při výběru tuzemské berou v potaz více program a stravu.

Třetina Čechů chce strávit tuzemskou dovolenou v pronajaté chatě, chalupě či apartmánu, 28 % preferuje penzion a čtvrtina kemp. Domácí kempy přitom Češi využívají více než zahraniční. Na vlastní chalupu pojede 16 %, 13 % stráví volno u příbuzných a rovněž 13 % se ubytuje v hotelu.

Průzkum ukázal, že v případě zahraniční dovolené budou Češi opět v příštím roce směřovat nejčastěji do Chorvatska, uvedlo to 23 % respondentů

V roce 2016 dále vzrostl zájem o Slovensko, kam by chtělo v příštím vyrazit asi 17 % českých turistů. Rovněž se zvyšuje poptávka po Španělsku, které preferuje 14 % lidí (<http://www.icot.cz/dovolenou-v-tuzemsku-letos-stravi-polovina-lidi/>).

Ve výjezdovém cestovním ruchu došlo v České republice ke změně. Nejoblíbenější cílovou destinací se v roce 2015 stalo Slovensko a vystřídalo tak dlouhodobou stálíci Chorvatsko (tab. 3). Mezi nejnavštěvovanější země se řadí ty s blízkou dojezdovou vzdáleností autem z České republiky - Slovensko, Chorvatsko, Itálie a Rakousko. Mezi leteckými zájezdy stále vede Řecko, následované Španělskem a Tureckem.

Tab. 3: Neoblíbenější zahraniční destinace za rok 2015

Table 3: The most popular foreign destinations for 2015

P. č.	Destinace	v tis.	2015/2014
1.	Slovensko	837	+75 %
2.	Chorvatsko	721	-8 %
3.	Itálie	497	-10 %
4.	Rakousko	281	-8 %
5.	Řecko	253	-13 %
6.	Maďarsko	183	+10 %
7.	Turecko	162	-5 %
8.	Francie	139	+20 %
9.	Španělsko	132	-24 %
10.	Egypt	117	-37 %

Zdroj: ČSÚ, Statistická ročenka ČR 2016

Závěr

Cestovní ruch podléhá ekonomickým vlivům méně než ostatní odvětví národní ekonomiky. Jje třeba podporovat jeho rozvoj především v regionech, které jsou náchylné k růstu nezaměstnanosti. Cestovní ruch jako průřezové odvětví zahrnuje široké spektrum ekonomických i mimoekonomických aktivit. Tyto jsou mu více či méně blízké. Neprofitují z něj totiž pouze ubytovací zařízení či cestovní kanceláře, ale ve své podstatě celý region. (Ubytovací a stravovací zařízení, sportovní objekty, banky, směnárny, maloobchody a široká síť zařízení poskytujících služby. Mnohá zařízení profitují nepřímou a indukovanou, a to přes výdaje subjektů profitujících přímo a nepřímou, např. stavebnictví a doprava).

Cestovní ruch více než ekonomická situace ovlivňují dané politické poměry a společenská stabilita, což se projevilo výrazně na poklesu návštěvnosti Egypta, Turecka a tradičních destinací v Severní Africe. Také klesl v České republice počet přijíždějících osob z Ruské federace. Lze předpokládat, že dojde k poklesu cest do

Francie a Paříže. Naopak se projeví zájem o společensky stabilní země Střední Evropy, tedy i o Českou republiku.

Lze jen doufat, že se splní odhad World Trade Organization (dále WTO), který uvádí, že Česká republika bude podle odhadů patřit v roce 2020 k desíctce nejnavštěvovanějších zemí světa. Podle prognózy WTO by v roce 2020 mělo do republiky přicestovat 44 milionů turistů, což by znamenalo 2,7 % podíl na trhu cestovního ruchu.

V souladu s obsahem příspěvku organizace WTO uvádí, že na přelomu druhého desetiletí tohoto století se největší velmocí v cestovním ruchu stane Čína se 130 miliony návštěvníků.

Je třeba si uvědomit, že pozice Evropy v celosvětovém trhu cestovního ruchu se oslabuje a těžiště se přesouvá na trhy v Asii.

Přitom je situace na evropském trhu rozhodujícím faktorem pro cestovní ruch v České republice, která je vystavena konkurenčnímu prostředí hlavně sousedních států. Česká republika nemá moře ani Alpy, ale má potenciál pro letní i zimní rekreaci, kde hlavní cílovou skupinou jsou domácí turisté, především rodiny s malými dětmi.

Z hlediska incomingu má především potenciál pro kulturní cestovní ruch. Nestačí pouze památky chránit a udržovat, je třeba je také využít v cestovním ruchu. Kladně hodnotíme činnost Asociace cestovních kanceláří, především její sekce kulturních památek, která spojuje památky s cestovními kanceláři.

Z hlediska cestovního ruchu má ohromný význam zápis na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Na jedné straně je velkou výhodou, že Česká republika má zapsáno 12 památek, bohužel poslední zápis byl v roce 2003 a vyhlídky na další zápisy nejsou příliš optimistické. Presto městský a kulturní cestovní ruch zůstává nosným typem cestovního ruchu.

Všichni jeho aktéři si musí uvědomit, že současný turista se nespokojí s pouhou návštěvou kulturní památky, ale chce ji spojit se výrazným zážitkem, např. kulinářským, rekreačním atd. Rostou nároky na práci průvodců. Turistu není možno zahltnout množstvím historických údajů a dat, ale je třeba koncipovat výklad jako zajímavý příběh.

Z hlediska kongresového cestovního ruchu máme jediné centrum mezinárodní úrovně, kterým je Praha.

Literatura

- COT business [online]. 2016 [cit. 2016-07-26]. Dostupné na internete: <<http://www.icot.cz/dovolenou-v-tuzemsku-letos-stravi-polovina-lidi>>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2016. *Statistická ročenka České republiky 2016, Praha 2016*. [online.]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné na internete: <www.czso.cz/csu/statisticka-rocenka-cr-2016>.

- GORYCZKOVÁ, N. 2016. *Zpráva Národního památkového úřadu o CR 2016*. [online.]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné na internete: <www.npu.cz>.
- CHALUPA, P. – HÜBELOVÁ, D. 2007a. *Fázový společenský posun a Česká republika*. Brno : Spisy PdF MU, sv. 108, 236 s. ISBN978-80-210-4464-7.
- CHALUPA, P. – HÜBELOVÁ, D. 2007b. Globalizace – teoretická východiska (1). In *Biologie-Chemie-Zeměpis*. ISSN 1210-3349, 2007, roč. 16., č. 4, s. 203-209.
- CHALUPA, P. – HÜBELOVÁ, D. 2007c. Globalizace (2). In *Biologie-Chemie-Zeměpis*. ISSN 1210-3349, 2007, roč. 16., č. 5, s. 257-290.
- MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ. *Koncepce státní politiky cestovního ruchu v ČR na období 2007–2013* [online.]. [cit. 2016-07-26]. Dostupné na internete: <www.mmr.cz>.
- ZELENKA, J. – PÁSKOVÁ, M. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. 2. vyd. Praha : Linde, 2012. ISBN 978-807-2018-802.

TOURISM AND ECONOMIC SITUATION IN THE CZECH REPUBLIC

Summary

The analysis shows that tourism is subject to economic influences less than other sectors of the national economy and the need to promote its development, particularly in regions that are prone to a rise in unemployment. Tourism over the economic situation affect the political situation and social stability, which resulted in significant decline in traffic to Egypt, Turkey, and traditional destinations in North Africa. Also dropped in the Czech Republic, the number of people arriving from the Russian Federation. It can assume that there is a decline in trips to France and Paris. Conversely interested in socially stable country in Central Europe, including the Czech. Most final destination in 2015 was Slovakia, replaced the long-term fixed star in Croatia. Among the most visited countries include those with a close driving distance by car from the Czech Republic. Most foreign tourists visiting Prague and the average for the period 2009-2015 amounts to 71.1%.

Prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc.

RNDr. et PaedDr. Jaromír Rux, CSc.

Katedra cestovního ruchu VŠPJ Jihlava
Tolstého 16, 58 601 Jihlava, Česká republika
E-mail: chalupapet@sezna.cz, rux@vspj.cz

PhDr. Dana Hübelová, Ph.D.

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií MeU v Brně
Ústav demografie a aplikované statistiky
Tř. gen Píky 7, 61 300 Brno, Česká republika
E-mail: dana.hubelova@mendelu.cz